

VIKTIMOLOGIE

- Charakteristika kriminologie, předmět, pojem a význam
- Stav, struktura a dynamika kriminality
- Vznik kriminologie, historické směry
- Uveďte jednotlivé kriminologické školy, jejich charakteristiku
- Vznik čl. Kriminologie, prameny
- Faktory kriminality, příčiny a podmínky kriminality
- Speciální a obecná prevence
- Osobnost pachatele trestných činů, pojem a struktura osobnosti
- Kriminogenní faktory formování pachatele, typologie pachatelů
- Recidiva, pojem, vývoj názorů na recidivu
- Příčiny recidivy, prevence
- **Viktimologie, pojem, předmět zkoumání**
- **Význam viktimologie pro trestní právo**
- **Proces viktimizace, pojem viktimnosti**
- Kriminalita mládeže, fenomenologie a etiologie kriminality mládeže
- Prevence a profylaxe kriminality mládeže
- Návykové látky, alkoholová a nealkoholová toxikománie
- Organizovaná kriminalita, pojem, význam, druhy
- Stav, prognosa a prevence organizované kriminality, mezinárodní aspekt

Viktimologie

- Z lat. victima = oběť
- Oběť a její biosociální a psychologické charakteristiky, proces viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, role obětí v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomoc obětem, prevence viktimizace
- Oběti pouze fyzické osoby x trestní „poškozený“
- Širší a užší pojetí

Historie viktimologie

- Ještě po WW2 se oběťmi tr.č. nezabývali politici, zákonodárci, justiční orgány, média ani veřejnost. I kriminologie orientovaná na pachatele.
- Zakladatel Hans von Hentig (1948) „Zločinec a jeho oběť“: zločin je dynamická interakce mezi pachatelem a obětí, podíl oběti na své viktimizaci
  - ->M. Wolfgang* -> M. Amir
- B. Mendelsohn: míru viny oběti lze u každého zločinu vystihnout a kvantifikovat, škálová typologie obětí
- Morální problém přiznání viny obětí = sejmutí odpovědnosti pachatele?

Viktimologie

- Pozitivistická – snaha nalézt a objektivně popsat významné faktory ovlivňující viktimizaci (vlastnosti oběti, char. chování o., situační proměnné)
  - Výzkum snadno uchopitelné kriminality (veřejný sektor, pouliční kriminalita, snadno formulovatelné „rady“)
- Radikální – strukturální činitele související se samou podstatou a třídní organizací společnosti
- Kritická – komu a za jakých okolností je dopřáno nárokovat si postavení oběti
- Kriminalistická viktimologie – oběť jako zdroj informací o tr.č.*

Viktimmnost

- Stupeň pravděpodobného rizika (disponovanost), že se jednotlivec nebo určitá skupina stane obětí tr. č.
- V zahraniční literatuře též náchylnost k viktimizaci
- Ovlivňující faktory:
  - Věk
  - Profese
  - Sociální charakteristika
  - Somatické a psychické handicapy
  - Životní styl
  - Psychické vlastnosti
- Potenciální oběť

Viktimnost

- N. Christie (1986) 6 znaků „ideální oběti“
  - Nápadně slabší
  - Ctnostné chování
  - Nenese žádnou vinu
  - Mezi obětí a pachatelem neexistuje vztah (tr.č. se odehraje pouze jednou)
  - Pachatel vzorem špatnosti
  - Vhodné spojení moci, vlivu a sympatií, aby získala plnohodnotný status oběti (důvěryhodnost)
- Podobně vybírají média

Viktimizace

- Proces, v němž se potenciální oběť stává obětí skutečnou
- Dominantní role pachatele (překrývá se s problémem kriminogeneze, zkoumán i v rámci učení o pachateli a etiologii kriminality)
- Viktimologie se zabývá 3 problémy:
  - Chování oběti (míra provokace, reakce na ohrožení)
  - Vztah oběť – pachatel (objektivní - sousedství, subjektivní – milenci, obch. partneři)*
  - Index viktimizace – počet obětí ve sledovaném časovém úseku (1, 5 let) připadající na určitý počet (100) obyvatel žijících na určitém území (stát, město...) dle druhů tr.č.

Újma způsobená obětí

- Dle předmětové podstaty: újma na životě, zdraví, majetku, psychice (úzkost, sebelítost, nedůvěra k lidem...), cti, sociálním postavení (v rodině, zaměstnání, v okolí)
- Trvání krátkodobé, dlouhodobé, celoživotní
- Dle napravitelnosti škody – odstranitelné, nenapravitelné, vzrůstající
- Dle bezprostřednosti – primární (mající přímou souvislost s konkrétním trestným činem), sekundární (vzniká v návaznosti na ukončený tr.č.)
  - Primární a sekundární viktimizace

Sekundární viktimizace

- Může i převýšit újmu primární
- Zdroje sekundární viktimizace:
  - Pachatel (zastašování)
  - Sociální prostředí (bulvár, rodina...)
  - Orgány činné trestném řízení (opakované výslechy)
- TŘ o výslechu svědků mladších 15let, o utajení identity svědka
- Souvislost mezi viktimizací a následným kriminálním vývojem?

Typologie obětí

- H. Hentig, B. Mendelsohn, E.A.Fattah aj.
- B. Holyst: Oběti, které svou viktimizaci
  - zavinili
    - Individuálně (oběť – provokatér)
    - Příslušností k rizikové negativně hodnocené skupině (prostitutka)
  - nezavinili
    - individuálně (pomoc v nutné obraně)
    - Příslušností k rizikové pozitivně hodnocené skupině (policista)

Typologie obětí

- Skrytá oběť
- Predestinovaná oběť
- Předstírající oběť
- Hypertrofující oběť
- Dobrovolná oběť
- Oběť recidivista

- Nepřímá oběť

Nepříznivé faktory viktimizace

- Izolace
- Nedostatek finančních zdrojů
- Opakovaná viktimizace
- Neschopnost čelit útočníkovi
- Životní události s negativním dopadem na život oběti

Pomoc obětem trestného činu

- Kompenzace oběti peněžitou pomocí
  - Většinou stát
  - 1. program kompenzace poskytované státem 1964 Nový Zéland; dále 1966 USA (Kalifornie), 1967 Austrálie a Kanada..., 1997 ČR
- Dobrovolné organizace

Pomoc obětem trestného činu

- 60. a 70.léta 20.st. Hnutí za zpřísnění represe (USA)*
- GB: 1974 Bristol, *Victim Support* – respekt, uznání a podpora obětí, zprostředkování informací o vývoji vyšetřování, pomoc při uplatňování nároků na finanční odškodnění.
  - Veliký rozvoj, spolupráce s policií při „hledání“ klientů
- GB v 70. letech pod vlivem feminismu další sdružení**
- *Weisser Ring (D)*
- *Deklarace OSN*

Pomoc obětem trestného činu v ČR

- Bílý kruh bezpečí – zal. 1991, o.s.
  - Pomoc obětem kriminality, prevence, domácí násilí, legislativní návrhy ke změně
  - Od r. 1996 členem Evropského fóra služeb obětí (centrum k výměně informací, zal. 1989)
- Fond ohrožených dětí
- Linky důvěry
- Poradny pro řešení partnerských krizí a domácího násilí (DONA 2011)

Význam viktimologie pro trestní právo

- TP HMOTNÉ
  - Svolení oběti s činem jako okolnost vylučující protiprávnost
  - Polehčující a přitěžující okolnosti při výměře trestu (osobní charakteristiky oběti)

Význam viktimologie pro trestní právo

- TP PROCESNÍ
  - Možnost podat trestní oznámení, příp. vyvolat trestní stíhání
  - Postavení poškozeného jako procesní strany a adhezní řízení
  - Odklon (diversion) – podmínkou uplatnění je náhrada škody
    - morální satisfakce oběti, otupení konfliktu
    - i stanovisko poškozeného
      - Podmíněné zastavení trestního stíhání
      - Narovnání
- Přijaté mezinárodní dokumenty*

Hnutí restorativní (obnovující) justice

- Alternativní cesta k tradiční trestněprávní reakci na zločin
- Potřeba oběti co nejdříve a nejlépe neformální cestou morální a materiální zadostiučinění
- Poprvé v 70. letech USA a GB – mediace
- V 80. a 90. letech zapojení i soc. okolí oběti a komunity dotčené deliktem
- => proces, ve kterém oběť, pachatel a/nebo jakýkoliv další jedinec nebo člen komunity dotčený zločinem aktivně participuje na společném řešení jeho důsledků
- Od poč. 90 let v ČR, 2000 přijetí zákona O probační a mediační službě
- Restorativní východiska zdůrazňována při práci s mladistvými

Klasická, trestající justice

- TČ je primárně porušením práva a prohřeškem proti státu
- Porušením zákona vzniká vina
- Spravedlnost je naplněna uznáním viny pachatele a jemu uložené újmy (trestu)
- Hlavní zřetel kladen na potrestání pachatele podle zásluhy

Restorativní justice

- TČ je prohřeškem proti osobě a narušením osobních vztahů
- Porušení normy vytváří závazky a povinnosti
- K naplnění spravedlnosti dochází za účasti poškozeného, pachatele a členů komunity, kteří usilují o obnovu narušeného stavu a vztahů
- Potřeby poškozeného a odpovědnost pachatele v procesu nápravy

Postupy restorativní justice

- Mediace
  - Dobrovolné setkání oběti a pachatele za přítomnosti vyškolené osoby
  - Dohoda o nápravě
- Rodinné skupinové konference
  - Kořeny v praktikách Maorů, 1989 zákon zaměřený na dětské pachatele
  - Také Austrálie, USA, GB
- Trestající a ozdravné kruhy
  - Důraz na pocity skupinové soudržnosti a odpovědnost komunitě
- Komunitní restorativní rady – soudně přidělená rada proškolených dobrovolníků

Restorativní justice - shrnutí

- Pozitivně hodnoceno oběťmi (80%) i pachateli (86%)
- Pozitivní vliv na pachatele – předcházení recidivě
- Ize uplatňovat pouze ve vhodných případech
- Výhradně dobrovolně
- Potřeba vzájemného prolínání a ovlivňování s klasickou justicí

Viktimologie a prevence kriminality

- Zobecněním výsledků výzkumů
- Situační prevence
- Osvěta, jak se vyhnout kriminogenní situaci
- Jak se chovat při útoku pachatele
- Výcvik sebeobrany a technické obranné prostředky
- Pozor na zveličování nebezpečí – strach - zbrojení

úkol

- Organizace pro pomoc obětem trestného činu v ČR

Rozšiřující literatura

- Čírtková, L. (2014). Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál.
- Čírtková, L. (2013). Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk.